

WILMON HENRY SHELDON A JEHO „SYNTÉZA FILOZOFIÍ“¹

DALIMÍR HAJKO, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita, Žilina, SR

HAJKO, D.: Wilmon Henry Sheldon and His “Synthesis of Philosophies”
FILOZOFIA 71, 2016, No. 3, pp. 209-219

The article focuses on Sheldon's terms „reconciliation“ and „synthesis of philosophies“. It does not want to offer just a simple descriptive report on the global state of philosophical thinking in the first half of the twentieth century. It also embraces the function of an inspiring force showing the way forward. It contemplates the actions and reflections of those participating in the process of creating a new perspective on the world within their own philosophical systems. It looks for elements that might be utilized in building up a synthetic philosophical outlook on the reality of this world – an outlook that would not only map this reality but would also designate in it the necessary reference points adequate for human conduct and interaction.

Keywords: W. H. Sheldon – Process – Realism – Reconciliation – Synthesis of philosophies

Úvod. Mená takých filozofických osobností, ako boli William James alebo George Santayana, netreba azda čitateľovi zaujímavému sa o filozofiu osobitne pripomínať. Menej známy už je ich tretí univerzitný spolužiak W. H. Sheldon, autor diel *Strife of Systems and Productive Duality* (1918), *Process and Polarity* (1944), *God and Polarity: A Synthesis of Philosophies* (1954), *Sex and Salvation* (1955), *Rational Religion: The Philosophy of Christian Love* (1962), *Agapology: The Rational Love–Philosophy Guide of Life* (1965) a niekoľkých ďalších kníh o filozofii. Bol dlhoročným univerzitným pedagógom, prednášateľom (predovšetkým na prestížnej Yalovej univerzite a na Dartmouth College v štáte New Hampshire), známy bol aj ako autor početných esejí publikovaných v literárnych a filozofických časopisoch a aj ako účastník viacerých inšpiratívnych rozhovorov (napr. pri príležitosti svojich stých narodenín).

Massachusettský rodák Wilmon Henry Sheldon (1875 – 1980)² bol pozoruhodnou osobnosťou americkej filozofie dvadsiateho storočia nielen vďaka svojmu dlhému pôsobeniu na amerických univerzitách a v akademických inštitúciách – čo, prirodzene, súvisí aj s úctyhodným vekom, ktorého sa dožil: bez pár týždňov sto päť rokov! –, ale aj vzhľadom na originálny pokus o syntetizovanie základných prvkov filozofického myslenia v synchronnej i diachrónnej perspektíve. O programovom smerovaní jeho mysliteľského úsilia svedčí už

¹ Štúdia vznikla pri príležitosti 140. výročia narodenia a 35. výročia úmrtia filozofa (4. apríla a 26. februára 2015).

² Nemýliť si s významným americkým psychológom a eugenikom Williamom Herbertom Sheldonom (1898 – 1977), autorom známeho diela *The Varieties of Temperament* (1942)!

jeho dizertačná práca s názvom *Identita teoretických a praktických postojov* z roku 1899.³

Jana Novozámská pred polstoročím vyslovila názor, že „americká filozofia má už svoju vlastnú klasickú periódu, a konečne sa tak zbavuje svojho handicapu vo vzťahu k Starej Európe. Toto obdobie... zahŕňa šesť svetových mien filozofov. Sú to: Ch. S. Peirce, W. James, J. Royce, G. Santayana, J. Dewey a A. N. Whitehead. Týmto obdobím vrcholí americké filozofické myslenie v postavách vynikajúcich osobností, znovu nastoľujúcich tzv. večné filozofické otázky a snažiacich sa odpovedať na ne novým spôsobom, ktorý by využil posledné výsledky jednotlivých špeciálnych vied“ (Novozámská 1968, 13). Medzi uvedenými menami chýba W. H. Sheldon, ich súčasník a v niektorých prípadoch aj kritik a interpretátor. V historiografii americkej filozofie sa vyskytuje podstatne zriedkavejšie ako mená vyššie spomenutých filozofov, hoci toto obchádzanie, nazdávam sa, nemožno považovať za celkom zaslúžené.

Filozofia filozofie. W. H. Sheldon bol prívržencom tzv. filozofie procesu (*process philosophy*), označovanej aj ako metafyzika procesu, široko rozvetveného filozofického prúdu spojeného s ontológiou stávania sa (*ontology of becoming*), ktorej korene siahajú až k antickému Herakleítovi z Efezu a v novšej dobe sa spájajú s menami F. Nietzscheho a M. Heideggera. Tým sa zaradil do skupiny takých mien ako A. N. Whitehead (vníma ho ako amerického filozofa, lebo viac než jedno decénium prednášal a publikoval na Harvardovej univerzite), ktorý sa všeobecne považuje za zakladateľa modernej filozofie procesu, označovanej aj ako *filozofia organizmu*, a za jej hlavného predstaviteľa. Treba si však uvedomiť, že Whiteheadovo dielo *Process and Reality* (1926) vyšlo sedem rokov po prvej Sheldonovej filozofickej knihe, v ktorej rozpracoval základy svojej filozofie. Častou témou uvedených filozofov bola a je problematika metafilozofie, vnímanej ako filozofia filozofie (Gutowski 1993, 14). Práve metafilozofické postupy boli blízke aj Sheldonovi a nimi je poznačené aj jeho hlavné dielo (Sheldon 1954). Všimnúť si treba ešte jednu skutočnosť, ktorú filozofovi životopisci a recenzenti jeho diel väčšinou marginalizovali alebo spontánne, prípadne aj vedome obchádzali: W. H. Sheldon v istom zmysle, hoci sám sa k tomu explicitne nehlásil, nadviazal na ideu A. Schopenhauera, v intenciách ktorej filozofia môže a má čerpať inšpiráciu nielen z klasickej európskej filozofickej tradície vychádzajúcej z antického Grécka, ale aj z mimoeurópskych kultúrno-civilizačných okruhov, osobitne z indickej a čínskej filozofie. Sheldonova „syntéza filozofií“ nemala teda eurocentrický či euroamerický, ale skôr globálny charakter, prekračujúci hranice civilizácií a sledujúci aj filozofické iniciatívy v iných kultúrach; navyše zasahovala do určitej miery aj náboženstvo, ktoré Sheldon taktiež vnímal z podstatne širších než iba judaisticko-kresťanských pozícií.

„Na celom svete sotva nájdeme nejakú doktrínu týkajúcu sa základných princípov reality, na ktorej by sa filozofii zjednotili,“ píše v úvode k svojmu hlavnému dielu. „Moderní myslitelia Západu si to príliš dobre uvedomili a netrpezlivo sa usilovali získať spoľahlivú metódu myslenia, vymýšľajúc jednu metódu za druhou: epistemológia, fenomenolo-

---

³ Vedúcim Sheldonovej dizertácie *The Identity of the Theoretical and Practical Attitudes* bol novohegelovec a personalista Josiah Royce (1855 – 1916); obhájl ju – podobne ako všetky ostatné vedecské hodnosti – na Harvardovej univerzite.

lógia, analýza, logický empirizmus, sémantika atď. V posledných dvoch prístupoch sa filozofia stala natoľko introvertnou, že metafyziku úplne odmietla“ (Sheldon 1954, 3). Sheldon sa pokúsil podobne ako Whitehead predstaviť metafyzický systém, v ktorom je odmietnutý substančný model. Svet je proces a jeho určujúcimi prvkami sú udalosti, dianie, zmena, stávanie sa. Pohľad filozofa na ustavičné zmeny nereflektuje iba chaotické dianie, ale hľadá v ňom poriadok a vyšší zmysel. Ten však môže nachádzať iba tam, kde sa rešpektuje základný zmysel a cieľ filozofie – byť vodcom človeka, ukazovateľom smeru na mape sveta, navigátorom vo svete zmien.

Sheldon cítil potrebu objaviť takého spoločného menovateľa filozofických systémov a koncepcií, ktorý by mohol byť základom a východiskom pokroku vo filozofickom formovaní obrazu sveta a človeka s dôrazom na funkciu filozofie ako akéhosi životného radcu a ukazovateľa smeru. Hlavným motívom jeho celoživotného vedeckého úsilia sa preto stalo hľadanie súladu medzi filozofickými učeniami všetkých dôb a všetkých kontinentov. Bolo to hľadanie smerujúce k zmiereniu rozdielov medzi svetonázormi, ideológiami, náboženskými presvedčeniami a filozofickými teoretickými koncepciami, objavujúce predovšetkým ich spoločné črty a postoje a odmietajúce, či aspoň zmiernujúce vyhrotенú nevráživosť, ktorá v hľadaní cesty k dobrému životu doteraz nepriniesla jednoznačne pozitívne výsledky.

Sheldonovo chápanie filozofie bolo neobyčajne široké: už akýkoľvek sebareflexívny pohľad človeka na svoje miesto vo svete je podľa neho filozofiou, lebo „filozofia večne vzniká v ľudskom srdci. A nepotrebujeme sa obracať na profesionálnych mysliteľov, aby sme boli svedkami jej čara; v každom normálnom človeku je niečo z celkového sklonu, popudu k metafyzike, filozofii života“ (Sheldon 1954, 30). Sheldon cituje v tejto súvislosti myšlienku Aldousa Huxleyho, podľa ktorej všetci ľudia vždy žijú v zhode s nejakou „svojou filozofiou života, so svojou koncepciou sveta. To platí dokonca aj o mnohých takých, čo vôbec nemyslia. Je nemožné žiť bez metafyziky. Naša voľba nie je voľbou medzi niekoľkými druhmi metafyziky a nijakou metafyzikou: je to vždy voľba medzi dobrou metafyzikou a zlou metafyzikou“ (Huxley 1937, 291). V zhode s touto myšlienkou Sheldon rozvíja názor, podľa ktorého rozmanité typy filozofie reprezentujú vyjadrenie základných ľudských potrieb. Hodnotiť ich možno predovšetkým z tohto aspektu. Jeho teória je metafilozofiou, filozofiou filozofie v tom najširšom zmysle.

Najlepšou filozofiou by potom podľa neho logicky bola filozofia, ktorá presadzuje najtrvalejšie hodnoty; k nim sa ľudstvo dopracovalo po dlhých stáročiach triedenia a čistenia sveta hodnôt a ustálilo nakoniec akceptovanie základných filozofických typov reprezentujúcich tieto hodnoty. Najtrvalejšou zo všetkých hodnôt je hodnota konzervácie týchto typov – dosiahnutie vzájomného súladu medzi nimi, ktoré Sheldon označuje ako ich „zmierenie“ („reconciliation“). „Filozofia je bezpochyby najvznešenejšou a súčasne, ak usudzujeme podľa zrejmých výsledkov, aj najmárnejšou spomedzi ľudských činností,“ napísal krátko pred svojou sedemdesiatkou, teda vo veku, keď sa ako „márne“ pociťujú mnohé ľudské aktivity. „Najvznešenejšou je odvtedy, čo sa usiluje vypátrať všetko ovládajúce sily prenikajúce univerzum, aby človek prostredníctvom ich poznania a prispôsobenia svojho života týmto silám mohol získať pre seba maximum dobra. Z tohto hľadiska je filozofia spolu s náboženstvom a morálkou predmetom najvážnejšieho pôvodného záujmu človeka.

Dokonca ak náboženstvo a morálka učia niečo, čo by sa mohlo ukázať ako príčina slepej viery, filozof by mal vedieť, prečo je to tak a či je to správne, alebo nesprávne. Dokonca ak by aj nadprirodzené náboženstvo bolo klamom, ktorý sleduje dosiahnutie plnšieho, šťastnejšieho života na tomto svete, filozof by o tom mal vedieť a zároveň i vedieť, prečo je to tak“ (Sheldon 1954, 10).

Z podobných prístupov by bolo na prvý pohľad možné usudzovať na Sheldonov sklon k historickému eklekticismu. V skutočnosti mu však ide skôr o dôkazy podporujúce tvrdenie, že nanovo formulovaná filozofia nebude môcť pochopiť realitu bez identifikovania rozličných pokusov o jej pochopenie v minulosti. Ale napriek tomu je jej miesto v súčasnej civilizácii oprávnené, pretože poznanie minulých názorov a predstáv by nemalo byť samoúčelné, ale malo by byť východiskom formulovania moderného návodu na život, „sprievodcu životom“ ako cieľa a zmyslu usilovania každého filozofického bádania.

Sheldon sa programovo vyhýbal tomu, aby ho označovali za eklektika. Výslovne zdôrazňoval, že mu nejde o to, aby vyberal z rozličných filozofií pozitívne prvky a vytváral z nich nejaký nový systém, ale že sa pokúša objaviť v každom filozofickom úsilí, v každom „filozofickom type“ niečo, čo by samo osebe – nezávisle od iných názorov – prispelo k hľadaniu návodu na správny život. Nechcel teda vytvoriť – klasicky eklektickým spôsobom – nový filozofický systém z vybraných prvkov existujúcich systémov, ale chcel objaviť miesto každého z nich v procese hľadania cesty k teórii šťastného a „dobrého života“. Jeho syntéza filozofií mala špecifický charakter – bola metafizikou založenou na identifikovaní vzťahov medzi jednotlivými filozofickými typmi.

Podľa Sheldona sú v zásade všetky metafyziky správne; správne sú prinajmenšom vo svojich hlavných bodoch (pravda, až na tie, ktoré si myslia, že už s definitívnou platnosťou vyvrátili všetky ostatné). Škriepky medzi nimi sú nepotrebné, viac-menej škodlivé, myslel si Sheldon a zdôrazňoval potrebu dať do spoločného fondu jednotlivé výsledky, ku ktorým dospeli odlišné systémy, ale bez toho, aby ktorýkoľvek z nich bol degradovaný na nižší stupeň. Rešpektoval pritom zanietenosť konkrétnych filozofov, ktorí s úprimnou vierou v pravdivosť záverov svojej školy dokazujú jej prednosť a popierajú všetky ostatné. Ale práve takéto jednostranné sektárstvo zatvára filozofov do povestnej veže zo slovnoviny, kde medzi sebou bojujú, pričom každý presadzuje jedine svoju milovanú doktrínu, naivne dúfajúc, že jej víťazstvo prinesie svetu nejakú novú, presvedčivými dôkazmi potvrdenú pravdu. Zápasia medzi sebou, popierajú sa navzájom, hoci, poznamenáva Sheldon, „spojení by mohli stáť, rozdelení musia padnúť“ (Sheldon 1954, 3). Napriek tomu, že potreba koordinácie vo filozofickom bádani nie je podľa Sheldona celkom novou myšlienkou, stále sa bezvýsledne plahočia jednotlivé „školy, ktoré vypracúvajú svoje vlastné schémy bez toho, aby sledovali nejaký generálny plán, schopný zahrnúť pravdu každého“ (Sheldon 1954, 3). Sheldon prirovnáva filozofiu k mape, ktorá nám oznamuje, „kde sme a ako dosiahneme cestu, po ktorej chceme ísť ďalej... To by malo uspokojiť našu vrozenú túžbu po poznaní iba pre poznanie samotné a zároveň umožniť kontrolu nad našim správaním, vytvoriť plán života založený na pochopení nášho jedinečného prostredia“ (Sheldon 1954, 10).

Putovanie po takejto virtuálnej mape sveta však nemôže byť náhodné a chaotické,

ale vyžaduje si rozumného sprievodcu, a tým môže byť jedine filozofia resp. metafyzika. Hoci Sheldon požadoval od filozofie, aby vypracovala správne zásady nášho správania a načrtla jeho smerovanie, rozhodne nepredpokladal, že takáto mapa bude fixne „zarámovaná“ ako platná raz a navždy. Filozofický obraz sveta, jeho „mapa“ sa mení, je to obraz v procese, vždy v intenciách výsledkov ľudského poznania a jeho praktického uplatnenia. „Podobne ako S. C. Pepper a H. N. Lee aj Sheldon vnímal každú metafyziku ako hypotetickú, zdôrazňujúc pritom dôležitosť praktického výsledku verifikácie“ (Reck 1958, 113). Každodenná praktická činnosť a jej výsledky boli preňho rozhodujúcim kritériom vhodnosti postupov zvolených pri realizácii našich zámerov.⁴

Syntéza by mala dostať prednosť pred analýzou. „Sheldon vyhlásil vojnu všetkým «analýzám» od «kritickej» metódy až po lingvistickú filozofiu. Jeho zanietenosť pre filozofiu ako sprievodcu životom je do značnej miery reakciou proti analýze. Do filozofie vkladá veľkú nádej a nechcel by ju vidieť poklesnutú na obyčajnú hru“ (Shook 2005, 2206). Filozofia pomáhať človeku zorientovať sa v rozporuplnom svete. Byť vážnym sprievodcom životom, *guide of life*, to je podľa Sheldona zvrchovanou úlohou filozofie, ktorá v konečnom dôsledku zatieňuje všetky jej ostatné funkcie. Filozofia by preto mala byť základom takej ideovej doktríny, ktorá by uprednostňovala činy pred slovami a pozitívnym spôsobom by pomáhala tvoriť, pretvárať svet ako súčasť procesu vznikania a zanikania, produkovať veci (*doing things*) vo svete, teda nielen rozoberať logické zdôvodnenie činnosti (alebo nečinnosti), verbálne zdôvodnenie takého či onakého postoja. Vo svojom prvom filozofickom diele sa vyjadril, že poslanie a úloha filozofa musia byť konkrétne. Definoval túto úlohu ako „dvíhanie celej ťarchy človeka“. „Mapa sveta“ načrtnutá filozofom musí byť aj mapou vhodného správania človeka žijúceho v tomto svete.

Syntéza filozofií ako rekonštrukcia filozofického myslenia. Sheldon uznáva principiálnu rovnoprávnosť rozličných filozofických sústav, preto ho aj z tohto dôvodu nie je jednoduché priradiť ho ku konkrétnemu filozofickému hnutiu v súdobej Amerike. Prvý – a dosiaľ jediný – autor, ktorý si v slovenskej filozofickej spisbe Sheldonovu osobnosť povšimol, bol J. Bodnár v knihe *O súčasnej filozofii v USA*: v marginálnej poznámke ho priradil k realistickému myšlienkovému prúdu, označovanému ako americký neorealizmus.⁵ Jednoznačne tu však platí, že „americký realizmus nevznikol a nerozvíjal sa ako jednotný a ucelený smer s presne vymedzeným programom. Skôr než určitou filozofickou školou je myšlienkovým hnutím, na základe ktorého sa vytváralo mnoho variantov s odlišnosťami ako v gnozeologicko-ontologických, tak i sociálnych názoroch“ (Novozámská 1968, 87). Ak ho možno chápať aj ako pokus o prekonanie krízy hlavných filozofických smerov v prvej polovici dvadsiateho storočia pomocou syntézy dovtedajších filozofických

---

⁴ Stephen C. Pepper (1891 – 1972) bol pragmaticky orientovaný americký psychológ a filozof, autor knihy *World Hypotheses: A Study in Evidence* (1942); Harold N. Lee (1902 – 1989), autor diela *Semiotic-Pragmatic Naturalism*.

⁵ Jeho korene treba hľadať v teórii predmetov rakúskeho psychológa Alexia Meinonga (1853 – 1920), ale najmä v európskom neorealizme zakladateľa analytickej filozofie Georga Edwarda Moora (1873 – 1958) a v raných prácach Bertranda Russella (1887 – 1970).

poznatkov a reformulovaním niektorých základných otázok tradičnej filozofie, tak práve Sheldon je jeho významným reprezentantom. Chcel rekonštruovať filozofické myslenie a prebudovať jeho základné kategórie v intenciách svojej syntézy filozofií. Neorealisti považovali subjektívne činitele za najväčší problém, ktorý bráni zblížovaniu vedy a filozofie. Aplikovaniu vedeckých metód vo filozofii sú cudzie neobjektívne introspektívne postupy. Podobný názor zastával aj Sheldon, podľa ktorého práve individuálna introspekcia, nedostatok pochopenia pre iný názor, akýkoľvek subjektivizmus v posudzovaní reality znamenali riziko vytvorenia znepriatelených filozofických koncepcií, brániacich syntéze výsledkov a ich možnému vkladu do uskutočňovania myšlienky humánneho sveta.

„Po uverejnení svojho najkomplexnejšieho metafyzického diela *God and Polarity: A Synthesis of Philosophies* (1954) Sheldon publikoval tri knihy o «neodbornej» filozofii, v ktorých pozornosť venovaná láske zaujala miesto jeho predchádzajúcej pozornosti venovanej polarite a zmiereniu rozmanitých typov filozofie: *Sex and Salvation* (1955), *Rational Religion: The Philosophy of Christian Love* (1962) a *Agapology: The Rational Love-Philosophy Guide of Life* (1965)“ (Shook 2005, 2206). Zmena zamerania záujmu na fenomén lásky bola logickým vyústením Sheldonovho systematického úsilia zmierovať odlišné filozofické sústavy: agapológia nasledovala po ontológii zmierenia, po naznačení cesty, ktorá by mohla smerovať k zlikvidovaniu alebo utlmeniu názorovej polarity medzi jednotlivými filozofiami.

Vzťah Východ – Západ ako priestor na syntézu. Aktuálne znejú Sheldonove slová z diela *God and Polarity*: „Situácia dnešného človeka je kritická. Príznaky sú zrejmé, prakticky každý ich uznáva. Človeka stiesňujú vojny a rozprávania o vojne; vojny vražednejšie než kedykoľvek predtým... Vojny medzi národmi, medzi skupinami vnútri národov... A čo vidíme z hľadiska individuálneho? Zločinnosť mladistvých väčšia ako kedykoľvek predtým, stúpajúci počet rozvodov a sexuálnych nerestí bez akéhokoľvek studu, objavuje sa čoraz viac škandálov na vysokých politických miestach. Ale na druhej strane aj mnoho úsilia o zlepšenie situácie: kresťanské cirkvi (navzájom odlišné), ezoterické sekty nové i staré, rozličné náboženstvá Východu i Západu, moderný humanista, zapálený fanatik pre svoje nové «náboženstvo», viac filozofických kongresov, viac výbojov na riešenie našich ťažkostí, píše sa viac kníh, nekonečné diskusie v tlači a rozhlase, zmätenie jazykov – zhrnieme to v jednom slove: *zmätok*“ (Sheldon 1954, 4).

Podľa Sheldona sa opäť raz v dejinách ľudstva stavia babylonská veža, „veža bľabotania“, bezvýchodiskového a nezmyselného tárania. Malo by byť podľa neho zákonitou povinnosťou filozofie, aby podala ľudstvu pomocnú ruku: potreba účinného sprievodcu životom je teraz naliehavá ako nikdy predtým. Zodpovednosť filozofie, ktorú nemožno považovať v nijakom prípade za akúsi „atletickú hru myšlienok“, formuluje Sheldon vo vzťahu k humanite a interpretuje ju na báze porovnávania západného a východného typu myslenia. Sheldonov prístup k problematike krízy filozofie je pozoruhodný práve tým, že nikdy nekončí vo sfére európskych filozofických dejín ani v euroamerickom kultúrnom priestore, ale prekračuje ho smerom ku globálnemu vnímaniu všetkých otázok, ktoré s tým súvisia. Sheldon vychádza z primárneho, hoci aj trochu povrchného pozorovania, že filozofia vo „východnej“ – teda prevažne ázijskej časti planéty – nezaznamenáva toľko rozdie-

lov medzi systémami ako tá západná. A hľadá odpoveď na otázku, prečo je to tak.

Východná filozofia podľa Sheldona vždy bola a je v podstate predmetom experimentu, ktorý spočíva v osobnom prežívaní; ide v nej o dosiahnutie nejakej podoby kontaktu s absolútnom: „Priamy zážitok najvyššieho princípu – brahma-átman, nirvána, tao – je v podstate vždy ten istý, rozdiely sú malé, bezvýznamné z pohľadu hľadania najvyššieho dobra“ (Sheldon 1954, 5). Sheldon síce pripúšťa, že ani východné doktríny sa nezhodujú v rešpektovaní reálneho a v názore na jeho vzťah k absolútnu, ale pre ne je najvýznamnejšia religiózno-morálna iniciatíva, a nie ontologické úvahy. Východiskom tohto hľadania je preto cesta priamej skúsenosti, teda akejsi „skúsenostnej epistemológie“ (Valčo, Valčová 2004, 26); nestačí iba uvažovanie o interferenciách z pozorovania sveta a človeka. V prírodovednom uvažovaní však nájdeme relatívne veľké rozdiely aj v odkaze východných mysliteľov, upozorňoval Sheldon. Keď orientálny filozof rozvíja teórie týkajúce sa prírody, často sa dištancuje od iných filozofov, ktorí majú odlišný názor, ale keď sa zameriava na teóriu človeka, keď sa jeho záujem sústreďuje napríklad na problém dobra, neznepokojuje sa príliš vyvracaním náhľadov iných.

Odišná je podľa Sheldona situácia v systémoch založených na európskej filozofickej tradícii. „Západná filozofia sa zrodila v Grécku a jeho okolí a o Oriente vedela len málo; od Grékov zdedila skôr vzťah ku kontemplatívne mysleniu než k experimentu, t. j. k rozumovým záverom z pozorovaných faktov. Odhliadnuc od výnimiek to bola a dodnes je dominantná perspektíva západnej metafyziky: usilujeme sa poznať sily identifikované pomocou logickej implikácie z faktov, ktoré naše zmysly získavajú pozorovaním alebo introspekciou. Vodcom je rozum. Na druhej strane je iróniou, že najmä rozum so svojím výlučným nárokom na neomylnú presnosť – napríklad v matematike – je práve tou cestou, kde úbohý omylný človek stráca smer, vybieha z koľají. Z opačného pohľadu je nepochybná práve skúsenosť: máte bolesť a nemôžete o tom pochybovať. Skutočné ťažkosti sa objavia až vtedy, keď o probléme začneme uvažovať, precízne ho definovať, lokalizovať pôvod neudu atď. Dokonca ani lekárska veda si nebude celkom istá pri skúmaní našej bolesti. A keď takto začneme premýšľať o silách univerza, naše ťažkosti sa vystupňujú, nevyhnutné nedorozumenia sa znásobia“ (Sheldon 1954, 5).

„Sprievodca životom“ ako riešiteľ konfliktu systémov. V úvahách o súperiacich typoch filozofie Sheldon zdôrazňuje, že každá historická koncepcia filozofie, každý *-izmus* prinášajú v inej miere a z iného aspektu užitočný pohľad na problém významu filozofie pre človeka. Upozorňuje napr. na dvojaký zmysel a význam realizmu: na prvom mieste je tu „vonkajšia realita abstraktných univerzálií alebo generálií, napríklad belosť alebo triangularita, a existencia sveta nezávislého od myslenia. Zdá sa, že pôvodný zmysel pojmu realizmu nemá pre život veľký význam: univerzálie môžu byť reálne, ale také môžu byť aj indivíduá. No je v každom prípade dôležité vedieť to? Realizmus v druhom význame – epistemologický realizmus – nepochybne napĺňa naliehavú potrebu: Človek nemôže žiť bez poznania síl nezávislého vonkajšieho sveta. Ale bytie takéhoto sveta nie je problémom *vnútri* filozofie; skôr kladie pred filozofiu otázku povahy a zloženia tohto sveta... V tomto zmysle nemožno o zásluhách realizmu pochybovať,“ tvrdil Sheldon, no zároveň dopĺňal: „Ale fakt, že je tu niečo, čo treba zmapovať, nám ešte sám osebe nevypo-

vedá o tom, aký druh mapy by mal naplňať základné ľudské túžby“ (Sheldon 1954, 143).

Nominalizmus a konceptualizmus sú alternatívy realizmu v prvom význame. Sheldon sa ďalej zaoberá fenomenalizmom, subjektivismom a naturalizmom. Pomerne veľa miesta venuje mysticizmu. Zdôrazňuje okrem iného, že „podľa mystikov božstvo je mimo akéhokoľvek racionálneho chápania. Takto sa na problém pozerá *iracionalizmus* starého typu, ktorý prežíva do dnešných dní, osobitne v podobe *existencializmu*. Pre človeka – racionálneho živočícha – má veľký význam zistenie, či jeho rozum je, alebo nie je schopný zdôvodniť vieru v Boha. Aj mysticizmus nás upozorňuje na metafyziku iracionalizmu. To isté platí o *existencializme*“ (Sheldon 1954, 145).

Mohlo by sa nám zdať, že pozitivismus je vynikajúci typ filozofie, zamýšľal sa Sheldon: „Ide až ku koreňom hmoty a vylučuje každú metafyziku. Comtovský pozitivismus by ju nahradil vedou a čiastočne sociológiou; súčasný pozitivismus, označovaný ako logický pozitivismus alebo logický empiricizmus, by študoval iba ľudské spôsoby myslenia a verifikácie, sémantiku, symbolickú logiku a podobne. Veď otázka, či človek dokáže nadobudnúť všeobecnú predstavu o svojom mieste v univerze, býva skutočne veľkým predmetom sporov“ (Sheldon 1954, 146). Ťažkosť takéhoto bádania spočíva predovšetkým v konflikte systémov; každý pozitivistu sa znechutene vzdáva odhaľovania typu človeka. Sheldon uzatvára svoje úvahy o poslaní filozofie a ešte raz zdôrazňuje: „Musí to byť v prvom rade sprievodca životom, filozofia v starom pôvodnom zmysle slova, nie teoretický biznis. Mal by to byť premyslený program sledujúci celkové zlepšenie ľudského života, sociálnej organizácie, mal by znamenať pokrok individua i ľudského rodu“ (Sheldon 1954, 147). Sheldonov realizmus bol epistémický, teda predpokladajúci také „chápanie skutočnosti, pre ktorú je príznačné, že je možné robiť zmysluplné výpovede o vonkajšom svete“ (Ondrejko, Majerčíková 2012, 34).

Hoernlé konštatoval, že filozofovo srdce bije pre metafyziku Bosanquetovho typu, ale jeho rozum sa prikláňa k Bradleyho typu metafyziky. Pritom však sympatizuje s obidvoma typmi, hoci v konečnom dôsledku víťazí ten typ metafyziky, ktorý presadzoval Bradley. „Podľa Sheldona, podobne ako podľa Bradleyho, jadro filozofie spočíva v antinómiách myslenia, najmä v antinómii identity a diferencie, externality a internality vzťahov“ (Hoernlé 1920, 102). V Bradleyho diele *Principle of Productive Duality* hľadá, ale nenachádza jednoznačne fungujúci kľúč k zmiereniu protikladov, ktoré sú celkom zreteľné a ktoré evidujeme v našom myslení. Podobne ako Bergson chce získať pramene kreativity zvnútra, ale podobne ako Hegel chce, aby táto kreativita bola logická, a teda schopná pochopiť bytie tak, aby sme pochopili generovanie kategórií. Podobne ako Hegel pochopil, že tajomstvo tejto logiky je v „negácii“ v zmysle rozpoznania totožnosti „iného“ s pôvodným. Sheldonov prístup pripomína Bosanquetovu doktrínu negativity.

Sheldon je konkrétny, keď predstavuje svoj ideál filozofie „široko založenej na dátkach každej a akejkolvek skúsenosti“ (Hoernlé 1920, 104). Patril k tým metafyzikom, ktorí sa stali strážcami skúsenosti ako celku. Hľadal pritom stanovisko, z ktorého by sme mohli oceňovať, čo každý jednotlivý typ skúsenosti odhaľuje z podstaty sveta, v ktorom žijeme. Potom nezáleží na tom, či ide o osobnú náboženskú skúsenosť, alebo laboratórny experiment. Každá skúsenosť má svoje špecifické miesto v tvorbe obrazu nášho sveta,

pretože svet je proces, v ktorého základoch je dianie, zmena, udalosti. Ale Sheldon namiesto toho, aby čitateľovi ponúkol pozitívnu metafyzickú konštrukciu syntetizujúcu prieskum rozličných typov skúsenosti, upozorňuje nás neustále na „choroby“, ktorými trpia všetky filozofie. Pýta sa: „Prečo je tak málo zhody medzi filozofmi? Načo je to divadlo nekonečných sporov a bratovražedných konfliktov?“ a pod. O diagnózu sa Sheldon pokúša cestou kritického prieskumu hlavných typov filozofických systémov. Jeho znalosť svetovej filozofie bola skutočne excelentná. Ich charakteristické črty a prvky dokázal vysvetliť priam gnómickým spôsobom. V prenikavosti úsudku, šírke záberu a v dôkladnej charakteristike typických stránok jednotlivých súdobých filozofií nepochybne vynikol nad všetkých svojich súčasníkov. Sheldonova kritika je – dalo by sa povedať – „kritika inšpiráciou“, pretože vždy hľadá najprv prednosti daného filozofického prístupu, smeru alebo názorového prúdu, aby jeho konečný postoj v konečnom dôsledku sponchybil – nie ani tak z hľadiska jeho parciálnych nedostatkov, ale z hľadiska konečnej, definitívnej pravdy, na ktorú si spravdila každý filozofický systém robí nárok.

Recenzent filozofovho diela, ktoré vyšlo krátko po prvej svetovej vojne, sa zamýšľal nad tajomstvom sily Sheldonovho „vmýšľania sa“ do toľkých očividne protichodných, až konfliktných názorov a konštatoval, že toto tajomstvo spočíva v tom, že „každý z nich je preňho *celou pravdou*, ale na druhej strane je z istého kritického bodu úplne neplodný a neužitočný“. Sheldon sa tak ocitol v pozícii, z ktorej chcel síce odhaliť nejaký pozitívny význam v každom systéme, no súčasne trval na tom, že v dôsledku jeho nároku byť celou pravdou, ako aj zaslepeného popierania pravdy rivalov sa stáva neplodným. Podľa neho napríklad subjektivismus ako filozofický smer sponchybnujúci existenciu vonkajšieho materiálneho sveta a uznávajúci ako jedinú skutočnosť individuálne vedomie a subjektívne pocity „je absolútne korektný, keď tvrdí, že celý svet možno vnímať ako fázu jednotlivého vedomia“ (Hoernlé 1920, 105). Sheldon vychádzal z názoru, že všetky filozofie bez rozdielu majú svoje silné i slabé stránky a všetky škriepky o ich plusoch a mínusoch sú zbytočné, pretože neexistuje absolútny, pevný základ chápania reality. Ak však uprednostníme osobné skúsenosti jednotlivca a poprieme existenciu objektívnej a absolútnej pravdy, ľahko sklzneme do relativizmu. To ale nebolo Sheldonovým cieľom.

Podobne zaobchádza Sheldon aj so všetkými ostatnými filozofickými systémami, postojmi a prúdmi: upozorňuje na ich „korektnosti“, chváli ich, aby im vzápätí vyčítal nedôslednosti, ktoré im bránia, aby sa legitimovali do pozície jedinej pravdy. Ak by sme v dejinách filozofie hľadali nejaký prvok, ktorý sa tiahne všetkými obdobiami, bol by to podľa Sheldona nie zápas materializmu a idealizmu, ale boj medzi dogmatizmom a skepticizmom. Príkladom je novotomistický prúd vo filozofii, ku ktorému Sheldon síce prejavil isté sympatie, ale aj konštatoval, že „tomizmus zásluhou svojej názorovej jemnosti a bohatstva empirických detailov necháva nás v konečnom dôsledku vznášať sa medzi extrémami: na jednej strane dogma bez porozumenia, na druhej strane rozum bez doktríny“ (Sheldon 1918, 403).

„Vitalizujúci princíp“ filozofie. Sheldonovo úsilie sa sústredilo na hľadanie „vitalizujúceho“ princípu, ktorý by vliadol novú energiu do chorého organizmu filozofie a bol by sprostredkujúcim prvkom medzi sporiacimi sa systémami. Podľa realistu Sheldona takýto princíp možno nájsť v aktuálnom charaktere reálneho sveta, pričom sa nazdáva, že iba

naše ignorovanie tohto princípu splodilo konflikt medzi externalitou a internalitou, identitou a diferenciou. „Práve princíp internality nám v každej fáze poznania hovorí: Fakt, že sme nejaký jav pomenovali, nie je sám osebe konečný, ale musí byť *pochopený*, lebo jedine prostredníctvom pochopenia ho môžeme vidieť vo vzťahoch k iným faktom. Práve princíp externality vypovedá v každej fáze poznania: Tu je skutočnosť, kompletne determinovaná, stojaca na vlastných nohách, ktorej musíš *verit'* nezávisle od toho, či bola, alebo nebola vysvetlená. Axióma internality nás vlastne vedie vpred, axióma externality nám oznamuje, že sa máme uspokojiť s tým, čo je skutočnosťou. Prvá ukazuje svoju silu v reálnom svete, v donekonečna sa prepletajúcich zákonitostiach, príčinách a elementoch; druhá ukazuje silu vo výslednej existencii konečných udalostí a určitých obmedzených vecí tu a teraz“ (Sheldon 1918, 435).

Nielen náš reálny svet, ale aj jeho teoretická reflexia sú naplnené dialektickým zápasom týchto dvoch princípov. Sheldon poznamenáva, že reálny svet sám harmonizuje tieto antagonizmy. Skutočnosť sama tento problém dokáže rozriešiť, ale človek to doteraz nedokázal interpretovať, preto nevie, čo vlastne skutočnosť je. Naše myslenie získava svoj materiál zo skutočnosti, preto dialektika musí byť „rozpuštná“ nielen v realite, ako nás učia hegelovci, ale aj v našom často zmätenom chápaní. Riešenie zložitých otázok života by malo byť zrejme za každých okolností. „Hlavným koreňom problému je tá najjednoduchšia zo všetkých vecí na svete, totiž celkom svojvoľný výrok, ak výrok stojí osamote, nepodložený, vôbec ničím nepodporovaný. Totožnosť a rozdielnosť sa vylučujú v najčistejšej dogme, fulminácii z temnôt, nepotvrdenej ani užitočnosťou, ani samozrejmom evidenciou. Nech hľadáme akokoľvek pozorne, v celej histórii myslenia nenachádzame nijaký argument, ktorý by to zdôvodnil... V každom momente svojho bdelého života pozorujeme, že dve veci sú rovnaké, ale v rovnakom čase i rozdielne. Dva pomaranče majú rovnakú farbu, ale napriek tomu odlišné tvary; určitý kameň je teraz v mojej ruke, potom letí vzduchom, a napriek tomu je to ten istý kameň; ty si dnes taký istý človek, aký budeš i zajtra, a to napriek získaným skúsenostiam. Zdá sa, že myslenie si nastavilo vlastné pravidlá, nezávislé od pozorovania – a tým si dovolilo odlúčiť sa od reality“ (Sheldon 1918, 456). Z pozadia tohto textu zaznieva nadšená výzva: Nechajme Russella a Bradleyho vo svojej pýche na intelekt rigorózne vyhlasovať, že identita je identita a diferenciacia je diferenciacia a že sa nikdy nemôžu zmieriť. Musíme sa podľa Sheldona stať opäť malými deťmi a učiť sa vidieť všetko v okolitom svete v duchu myšlienky, že „totožnosť a diferenciacia môžu kohabitovať bez hanby“ (Sheldon 1918, 476), každá vec je zároveň totožná aj rozdielna. Dva aspekty sú vždy jednou a tou istou realitou. V tejto dialektickej jednote treba podľa Sheldona hľadať podstatu princípu „produktívnej duality“, ktorý je aj princípom slobodnej kreativity. Totožnosť a rozdielnosť nie sú navzájom odlišné, ale sú si navzájom prospešné. Prostredníctvom pochopenia ich vzťahu chce Sheldon zachytiť a pochopiť realitu procesu stávania sa, v ktorom má rovnaký význam skutočnosť, ako aj jej zmena.

V zásade možno povedať, že Sheldonovi išlo primárne o vedeckú pravdu bez ohľadu na svoju vlastnú zaradenosť do systému, priradenosť ku konkrétnemu filozofickému prúdu či škole. Jeho mapujúci prieskum reality, z ktorého by mohli a mali vyplývať zásady

správneho života, tvorby ľudského sveta, hľadania dobra a pod., nechcel byť iba orientačným, deskriptívnym poznávaním reality, výskumom, ktorý by rezignoval na hlbší ponor a uspokojil by sa iba so zaznamenávaním faktov. Sheldonova „syntéza filozofií“ nie je iba deskriptívnou správou o globálnom stave filozofického myslenia v prvej polovici 20. storočia, ale má aj význam inšpirujúceho faktora, ukazujúceho cestu vpred. Reflektuje do detailov, čo robia účastníci procesu tvorby nového pohľadu na svet v rámci svojich filozofických systémov a hľadá v nich prvky potenciálne využiteľné pri budovaní syntetického filozofického pohľadu na realitu sveta, takého pohľadu, ktorý by túto realitu nielen zmapoval, ale vytýčil v nej aj orientačné body adekvátneho ľudského správania. Tieto prvky sú dôležité ako príklady, ktoré možno indukciou zovšeobecniť a zovšeobecnenie dedukciou opäť použiť pri stretnutí s novým prípadom. Sheldonov pokus o sformulovanie východísk tvorby syntézy filozofií možno chápať ako zaujímavú iniciatívu, ako úsilie o extrahovanie všetkého toho zo svetovej filozofie, čo prispieva k uplatneniu filozofie ako životného radcu, ako navigátora ľudskej činnosti.

Literatúra

- BODNÁR, J. (1956): *O súčasnej filozofii v USA*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry.
- GUTOWSKI, P. (1993): *Koncepcje metafizyki procesu*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- HOERNLÉ, A. (1920): Strife of Systems and Productive Duality: An Essay in Philosophy by W. H. Sheldon. *Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, 17 (4), 101-109.
- HUXLEY, A. (1937): *Ends and Means*. New York: Harper & Brothers Publishing.
- NOVOZÁMSKÁ, J. (1968): *G. Santayana a americká filozofie*. Praha: ACADEMIA.
- ONDREJKOVIČ, P., MAJERČÍKOVÁ, J. (2012): *Vysvetlenie, porozumenie a interpretácia v spoločenskovednom výskume*. Bratislava: Veda.
- RECK, A. J. (1958): Wilmon H. Sheldon's Philosophy of Philosophy. The Nature of the Philosophical Enterprise. *Tulane Studies in Philosophy*, VII. New Orleans: Tulane University Bookstore.
- SHELDON, W. H. (1918): *Strife of System and Productive Duality: An Essay in Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.
- SHELDON, W. H. (1954): *God and Polarity: A Synthesis of Philosophies*. New Haven: Yale University Press.
- SHOOK, J. R. (ed.) (2005): *The Dictionary of Modern American Philosophers*, vol. 4. Bristol: Thoemmes Continuum.
- VALČO, M., VALČOVÁ, K. (2004): The epistemological challenge of Kierkegaard's truth is subjectivity principle. *Communications: Scientific Letters of the University of Žilina*, 16 (3).

Dalimír Hajko
Katedra pedagogických štúdií FHV ŽU
Univerzitná 8216/1
010 26 Žilina
Slovenská republika
e-mail: dhajko@h-h.sk